

PRAWDZIWI ŻYCIORYS MARCELEGO REICHA

W 2000 roku w naszym kraju ukazały się wspomnienia znanego niemieckiego krytyka literackiego i jednego z czołowych recenzentów życia kulturalnego w Niemczech Marceliego Reicha-Ranickiego¹. Niektóre fragmenty wspomnień Reicha dotyczą spraw polskich, w tym także – wywołanej już przez niemiecką prasę – kwestii służby Ranickiego w komunistycznym aparacie bezpieczeństwa.

Autor wspomnień pisze, że w UB znalazł się przypadkiem: „po kilku dniach zatrudnieni w cenzurze musieli podpisywać oświadczenie, że wszystko, co wiąże się ze służbą, zachowują w tajemnicy. Było to postępowanie rutynowe bez jakiegokolwiek znaczenia. Dopiero jednak z tego formularza odbitego na hektografie mogłem wywnioskować, że dostałem się do jednostki, która należała wprawdzie do armii polskiej, jednakże podlegała kontroli Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego”².

Reich-Ranicki i literaci

Marceli Reich-Ranicki – ur. 2 VI 1920 r. we Włocławku jako Marcel Reich, pochodzenia polsko-żydowskiego, w Polsce używał także imienia Marceli. W 1944 r. cenzor w Lublinie, w 1945 r. był kierownikiem grupy operacyjnej WUBP w Katowicach, następnie pracował dla wywiadu komunistycznego, m.in. w latach 1948–1949 jako konsul w Londynie pod nazwiskiem Ranicki, które przybrał jako drugi człon nazwiska. Zwolniony z pracy w Ministerstwie Bezpieczeństwa Publicznego w 1950 r., wyjechał z Polski w 1958 r.

Oprac. JŻ

Odnosząc się do kwestii podjęcia pracy dla komunistycznego wywiadu na terenie Niemiec, Reich-Ranicki napisał: „jeślibym wówczas, jeszcze w czasie wojny przeciwko narodowosocjalistycznym Niemcom, odrzucił propozycję polskich władz i odmówił podjęcia pracy w służbie wywiadowczej – uważałbym to za plamę na mojej biografii. Jeszcze dziś musiałbym czerwić się ze wstydu”³.

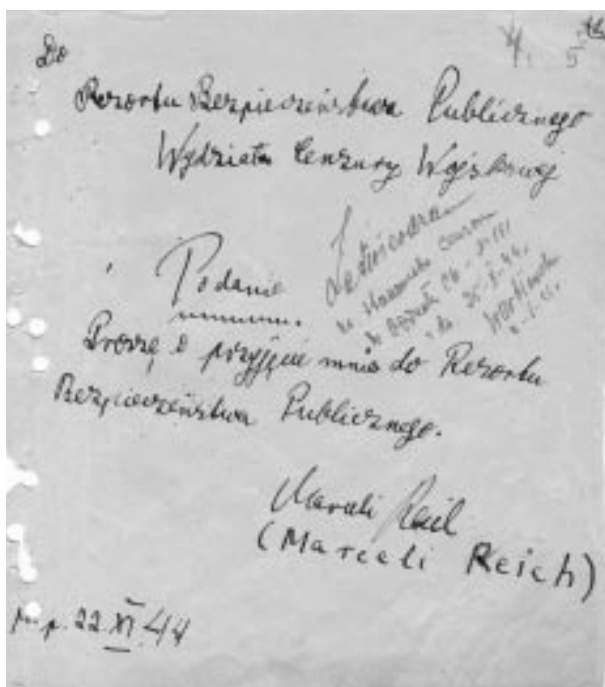
Od 1948 r. Ranicki był rezydentem komunistycznego wywiadu w Londynie pod pseudonimem „Albin”. Londyn to, ze względu na istnienie władz polskich na uchodźstwie i szeregu polskich instytucji i środowisk niepodległościowych, jeden z najważniejszych odcinków działalności Departamentu VII MBP. Reich stwierdził jednak, że sam nie zajmował się działalnością operacyjną: „co do mnie, nie miałem nigdy kontaktów z polskimi emigrantami [...] Do mnie należało opiniowanie informacji i sprawozdań i przysyłanie ich dalej – do Warszawy”⁴.

¹ *Moje życie*, Wyd. Muza, Warszawa 2000.

² *Ibidem*, s. 195.

³ *Ibidem*, s. 198.

⁴ *Ibidem*, s. 205.

Swoje odejście ze służby w organach bezpieczeństwa Marceli Reich-Ranicki powiązał z antysemicką atmosferą, jaka wówczas zapanowała w obozie państw komunistycznych: „moja sytuacja w Londynie stawała się coraz trudniejsza. W stolicach różnych krajów bloku wschodniego odbywały się procesy pokazowe, które w niepokojącej formie przypominały sowieckie »czystki« lat trzydziestych. W niektórych przypadkach (na przykład w procesie [Laszlo] Rajka 1949 r. w Budapeszcie) były wyraźnie dostrzegalne akcenty antysemickie. Byliśmy wstrząśnięci. [...] Mieliśmy wszelkie powody, że by się bać, że ja wnet zostałem uznany za »kosmopolitę«. [...] Stało się gorzej, niż myślałem. W ciągu niewielu tygodni zwol-

niono mnie zarówno z Ministerstwa Spraw Zagranicznych, jak i Ministerstwa Bezpieczeństwa [Publicznego]. Wylądowałem w pojedynczej celi. [...] Po dwóch tygodniach byłem znów wolny. Zdecydowano, że nie będę miał procesu sądowego”⁵.

Dokumenty archiwalne zachowane w Instytucie Pamięci Narodowej pozwalają na zwerifikowanie wiadomości podanych przez Reicha-Ranickiego. Wynika z nich, że powyższe informacje wymagają wielu sprostowań⁶. Przede wszystkim warto zauważyć, że od pierwszego dnia swojej służby w organach bezpieczeństwa Marceli Reich dobrze wiedział, dokąd skierował swe kroki. W tym dniu wypełnił on „Kwestjonariusz współpracowników Resortu Bezpieczeństwa Publicznego”. O „przypadkowym” dowiedzeniu się, że jest się w „jednostce, która podlegała kontroli Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego”, nie może być mowy⁷. Kwestia przedstawionej we wspomnieniach genezy podjęcia przez Reicha-Ranickiego służby w wywiadzie MBP także budzi zasadnicze wątpliwości. Z jego teczki personalnej wynika bowiem, że rozpoczął on pracę dla Wydziału 2. Samodzielnego w Berlinie nie „w czasie wojny przeciwko narodowosocjalistycznym Niemcom”, tylko... na przełomie lat 1945/1946. Czyli przeszło pół roku po zakończeniu działań wojennych w Europie⁸.

Również interpretacja działalności Reicha w Londynie nie przystaje do treści zachowanych dokumentów. Z tych wynika, że „Albin” aktywnie uczestniczył w „rozpracowywaniu” polskich ośrodków niepodległościowych, które sprzeciwiały się narzuceniu Polsce

⁵ *Ibidem*, s. 206–208.

⁶ AIPN,teczka osobowa funkcjonariusza MBP Marcelego Reicha, sygn. 0193/896.

⁷ Por. niżej, dokumenty nr 1 i 2.

⁸ Por. niżej, dokument nr 3.

Na wszystkie pytania należy dawać prawdziwą i ścisłą odpowiedź.

KWESTJONARIUSZ

Dla współpracowników Resortu Bezpieczeństwa Publicznego.

1. Nazwisko Reich imię Marecki
2. Imiona rodziców Helena (z domu Auersbach) i David
3. Data urodzenia 2. 11. 20
4. Miejsce urodzenia (wieś, gmina, powiat, województwo)
Włocławek (woj. Włocławskie)
5. Zawód (ewn. zajęcie) biurowista
6. Jaki majątek posiada żaden
7. Narodowość polska
8. Wyznanie mojżyzmowe
9. Obywatelstwo (przynależność państwowa) polskie
10. Wykształcenie (ogólne oraz fachowe) matura gimnazjum w Berlinie
11. Znajomość języków obcych (biegle) niemiecki, angielski, francuski
12. Stan rodzinny (kawaler czy żonaty) żonaty
- a) nazwisko panieńskie, imię żony Teofila Langner
- b) ilość, wiek i imiona dzieci _____
- c) imiona braci, sióstr, ich zajęcia w chwili obecnej oraz adres
siostra: Gerda Kühn zamieszkała w Londynie nr 3
6 Hampstead Hill Gardens (od 1939-)
- d) gdzie zamieszkują rodzice (dokładny adres) nie żyje
13. Zajęcie rodziców i posiadany majątek kupiec - majątek nie posiadał
14. Służba w wojsku (w jakim) Polskim
- a) stopień wojskowy szeregowy
- b) w jakich latach służył od 9. X. 44
- c) udział w wojnie (przeciwko komu i w jakich latach) _____
- d) czy ma odznaczenia i jakie _____
- e) czy był ranny _____

komunistycznego totalizmu. Pełny zakres działań „Albina” nie jest jeszcze znany, jednak wiadomo, że – wbrew informacjom zawartym w jego wspomnieniach – prowadził tam intensywną działalność operacyjną i pracował z agenturą. Jedną z osób, z którymi przyszło mu się zetknąć w Londynie, był wysłany z Polski agent pseudonim „Bliźni”, zakładający siatkę agenturalną mającą pracować dla Warszawy. Pod pseudonimem tym ukryto w ewidencji operacyjnej UB jednego z najbliższych współpracowników szefa Stowarzyszenia PAX Bolesława Piaseckiego, późniejszego członka Rady Państwa, Ryszarda Reiffa⁹. Innym znanym Polakiem, któremu ówczesnie przyszło się zetknąć z „Albinem”, był pisarz Stanisław Cat-Mackiewicz (premier rządu RP na uchodźstwie w latach 1954–1955). Cierpiąc biedę i odczuwając coraz większą niechęć do działalności na emigracji, chciał Mackiewicz wrócić do Polski. Skontaktował się więc z prokomunistycznym dziennikarzem Bernardem Singerem, który nie krył swoich związków z komunistycznym wywiadem. Singer (agent Departamentu VII MBP o pseudonimie „Rex”) doprowadził do spotkania Cata-Mackiewicza z kpt. Marcelim Reichem-Ranickim „Albinem”. „Albin” był jednak nieugięty. W zamian za obietnicę zezwolenia na wyjazd do Polski zażądał, by Mackiewicz został agentem UB¹⁰.

Także okoliczności odejścia z bezpieczki opisane w teczce personalnej Reicha wyglądają zupełnie inaczej niż treść jego wspomnień. Jego osoba już wcześniej budziła liczne wątpliwości. Oprócz cech osobowościowych – w opiniach służbowych przedstawiano go jako zarozumiałego megalomana¹¹ – za niejasną lub wręcz kompromitującą uznawano jego przeszłość. Nieufność budziło fikcyjne przypisanie sobie działalności w przedwojennej Komunistycznej Partii Niemiec (KPD), a za kompromitację uznano pracę podczas okupacji w warszawskim *Judenracie*. Do nieścisłości związanych z życiorysem i zatajeniem posiadania krewnych za granicą doszły nadużycia przy okazji wydania wizy dla szwagra i „nieprawne zabranie” kilkudziesięciu funtów¹². Zbierając wszystkie powyższe zarzuty, w styczniu 1950 r. kierownik Wydziału ds. Funkcjonariuszy płk Jerzy Siedlecki pisał do ministra Stanisława Radkiewicza: „proszę Obywatela Ministra o wyrażenie zgody na ukaranie kpt. Reicha Marceliego 14-to dniowym aresztem zwykłym, oraz wydaleniem z pracy w aparacie B.P. z dniem 31. I. 1950 r.”¹³ Po dwutygodniowym pobycie w areszcie – którego okoliczności tak ubarwił w swojej książce – Reich został wyrzucony z UB jako nieprzydatny do dalszej służby.

⁹ AIPN Bu, 00180/286, Akta TW „Jacek” vel „Jack” vel „Bliźni” vel „Demagog”. Zob. także: P. Gontarczyk, *Zagadka agenta „Tatara”*, „Gazeta Polska”, 26 VII 2006, nr 30; *idem*, *Druga twarz kapitana „Jacka”*, *ibidem*, 23 VII 2006, nr 34; *idem*, „Bliźni” – agent „Albinów”, *ibidem*, 13 IX 2006, nr 37; *idem*, *Sfalszowany życiorys Reicha*, „Życie Warszawy”, 13 X 2006. Polemiki Ryszarda Reiffa: „Sieć wywiadowcza” PAX, „Gazeta Polska”, 9 VIII 2006, nr 32; *idem*, *Czy „Albin” spotykał się z „Bliźnim”*, *ibidem*, 6 IX 2006, nr 36; *idem*, *Trzy uwagi do archiwum Instytutu Pamięci Narodowej*, „Życie Warszawy”, 23 X 2006.

¹⁰ Więcej na ten temat zob.: K. Tarka, „Polska jest Polską”. *Powrót Stanisława Mackiewicza do kraju w czerwcu 1956 roku*, „Zeszyty Historyczne” 2004, z. 150, s. 55–96; S. Cenckiewicz, P. Gontarczyk, *Na granicy zdrady. Stanisława Mackiewicza powroty do Polski*, „Biuletyn IPN” 2006, nr 3–4, s. 108–109.

¹¹ Zob. niżej w dokumencie nr 5 (przypis) ocena kierownika Głównego Urzędu Cenzury z listopada 1945 r.

¹² AIPN, 0193/896, rozdział II, Pismo wicedyrektora Departamentu VII MBP Zygmunta Okręta z 5 XII 1949 r., k. 14.

¹³ Zob. dokument nr 5.

Dokument nr 1

[brak daty] Wypis z karty ewidencyjnej P-12a współpracownika Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego

- 1) Nazwisko *Reich*
- Imię *Marceli*
- Imię ojca *Dawid*
- 2) Rok i data urodzenia *2.VI.1920*
- 3) Miejsce urodzenia *Włocławek*
- 4) Narodowość *polska*
- 5) Zawód *biuralista*
- 6) Wykształcenie *matura i nieuk.[ończone] wyższe [...]*

[Przebieg służby]¹⁴

1. cenzor Cenzury Wojskowej z dniem 25.X.44 [numer oraz data rozkazu:] 15. 10.XI.44.
2. Kierownik operacyjnej grupy Katowice z dniem 5.II.45 [numer oraz data rozkazu:] 64. 5.II.45.
3. Cenzor-tłumacz Wydziału III Głównego Urzędu Cenzury z dniem 25.I.45 [numer oraz data rozkazu:] 73. 12.II.45.
4. Referent Wydziału III Głównego Urzędu Cenzury z dniem 25.III.45 [numer oraz data rozkazu:] 108. 28.IV.45
5. Starszy referent Wydziału III Głównego Urzędu Cenzury z dniem 1.VII.45 [numer oraz data rozkazu:] 194. 23.VIII.45
6. Urlopowany od 4.IX – 18.IX.45 [numer oraz data rozkazu:] 202. 1.IX.45
7. Zastępca kierownika Wydziału III Głównego Urzędu Cenzury z dniem 1.IX.45 [numer oraz data rozkazu:] 217. 26.IX.45
8. Zwolniony jako nie nadający się do służby [numer oraz data rozkazu:] R 315. 15.XII.45
9. Powtórnie przyjęty, na stanowisko starszego referenta Oddziału 4 Wydziału II Samodzielnego [numer oraz data rozkazu:] RM. [rozkaz ministra?] 121 23.IV.46 r.
10. pełniący obowiązki Naczelnika Oddziału 4 z dniem 1.X.46 r. Wydziału II Samodzielnego [numer oraz data rozkazu:] Rm. 386. 2.X.46 r.
11. Mianowany do odwołania na stanowisko kierownika referatu 2 Oddziału II Wydziału II Samodzielnego z dniem 11.I.47 r. [numer oraz data rozkazu:] Rm. 25. 23.I.47 r.
12. Urlop wypoczynkowy od 1 VIII do 28 VIII 47 r. [numer oraz data rozkazu:] Rm. 333. 29.VII.47 r.
13. Kierownik Sekcji z pełniącym obowiązki zastępcy naczelnika Wydziału II Departamentu VII z dniem 17.VIII.47 r. [numer oraz data rozkazu:] Rm. 372. 24.VIII.47 r.

¹⁴ Zaprezentowane niżej zapisy powstały z rozwinięcia skrótów używanych w zapisach kartotecznych.

14. Zmiana Rozkazu 372. winno być: kierownik Sekcji z pełnieniem obowiązku zastępcy Naczelnika Wydziału II Departamentu VII z dniem 17.VII.47 r. [numer oraz data rozkazu:] Rm 399. 10.9.47 r.

15. Urlop bezpłatny I bezterminowy z dniem 15.II.48 r. [numer oraz data rozkazu:] Rm. 158. 9.IV.48 r.

16. Zwolniony dyscyplinarnie z dn. 28.I.50 r. i przeniesiony do rezerwy MON. [numer oraz data rozkazu:] RM. 67. 27.I.50 r.

Źródło: AIPN, Kartoteka funkcjonariuszy MSW. Druk wypełniony odręcznie.

8 8
8 7

Wyciąg

Urodzony się dnia 2-go czerwca 1900.
fakto przy kuzyni Daniela Reicha. Od 1924 r. za-
mieszkał w Berlinie, gdzie uczęszczał do
gimnazjum głównie techniczne, które -
otrzymawszy świadectwo dojrzałości - uko-
ńczył 10 marca 1938 r. Od marca 1938
do października 1938 r. pracował w
domu handlowym „Juan Carraus-
Export” w Berlinie w charakterze biurowego.
W latach 1937 - 1938 należał do Partii
Komunistycznej w Niemczech (K.P.D.) i
brał udział przy rekrutacji i wydawaniu
„Rote Tafe” w Berlinie -

1-go listopada 1938 r. przystąpił do
Wartowskiej, gdzie pracował do wybuchu wojny

Dokument nr 2

1944, 25 października – Zobowiązanie Marceliego Reicha

ZOBOWIĄZANIE.

Ja Marceli Reich¹⁵ współpracownik Resortu Bezpieczeństwa Publicznego zobowiązuję się wiernie służyć sprawie wolnej demokratycznej i niepodległej Polski. Zdecydowanie zwalczać będę wszystkich wrogów demokracji. Wykonywać będę wszystkie obowiązki sumiennie. Tajemnicy służbowej dotrzymam i nigdy nie zdradzę jej. W razie rozgłaszania wiadomych mi tajemnic służbowych będę surowo ukarany w/g prawa o czym zgóry zostałem uprzedzony.

Podpis Marceli Reich
Lublin, dn. 25. X. 1944 r.

Źródło: AIPN, IPN 0193/896, teczka osobowa Marceliego Reicha, rozdział I, k. 11, maszynopis powielony wypełniony odręcznie.

¹⁵ Podpis odręczny.

WARSZAWA, DNIA 24 kwietnia 1946R. 16

RZECZPOSPOLITA POLSKA
MINISTERSTWO
BEZPIECZEŃSTWA PUBLICZNEGO
WYDZIAŁ 2 SAMODZIELNY

Do

Nr. 188.1/W.S.M.

Dyr. Biura Personalnego M.B.P.
Pplk. O r e c h w y

Proszę o zaangażowanie do pracy w Wydziale II
na stanowisko starszego referenta Oddziału 4 - pper.
Reicha Marceliego.

Wzrost był w swoim czasie w porozumieniu z W2S zwol-
niony przez Wydział Personalny M.B.P. z pracy.

W ciągu okresu od momentu zwolnienia do dnia dzi-
siejszego pper. Reich pracował w jednej z polskich
placówek zagranicznych.

Przez cały czas pper. Reich wywiązywał się su-
miennie z powierzonych mu obowiązków, przejawiając wie-
le oddania, inicjatywy własnej i samodzielności w pra-
cy.

W2

Naczelnik Wydziału II M.B.P.

BURGIN plk.

Kop. 5-1
zapropono postawienie
z W-II do 20 kwietnia
st. referenta wzm. IV
2 m. 1/5 1946
Mog.

Dokument nr 3

1946, 24 kwietnia – Pismo naczelnika Wydziału 2. Samodzielnego (wywiadu) MBP w sprawie Marceliego Reicha

MINISTERSTWO
BEZPIECZEŃSTWA PUBLICZNEGO
WYDZIAŁ 2 SAMODZIELNY
Nr. 1821/WSM

Warszawa, dnia 24 kwietnia 1946 r.

Do
Dyr[ektora] Biura Personalnego M.B.P.
Ppłk. O r e c h w y¹⁶

Proszę o zaangażowanie do pracy w Wydziale II na stanowisko starszego referenta Oddziału 4 – ppor. Reicha Marceliego.

W/w był w swoim czasie w porozumieniu z W2S zwolniony przez Wydział Personalny M.B.P. z pracy.

W ciągu okresu od momentu zwolnienia do dnia dzisiejszego ppor. Reich pracował w jednej z polskich placówek zagranicznych.

Przez cały czas ppor. Reich wywiązywał się sumiennie z powierzonych mu obowiązków, przejawiając wiele oddania, inicjatywy własnej i samodzielności w pracy.

Naczelnik Wydziału II M.B.P.
/-/ [Juliusz] BURGİN ppłk.¹⁷

Źródło: AIPN, IPN 0193/896, teczka osobowa Marceliego Reicha, rozdział III, k. 16. Maszynopis powielony wypełniony odręcznie. Na dokumencie dyspozycja: zaangażować powtórnie do Wydziału II na stanowisku starszego referenta oddziału IV z dniem 1.V.1946. [podpis nieczytelny, obok akceptacja: Waclaw] Komar mjr.¹⁸

¹⁶ Mikołaj Orechwa (syn Szymona, ur. 24 XI 1902 r.). W latach 1944–1956 kierownik Wydziału Personalnego Resortu Bezpieczeństwa Publicznego, dyrektor Biura Personalnego MBP, dyrektor Departamentu Kadr MBP, dyrektor Departamentu Kadr i Szkolenia Komitetu ds. Bezpieczeństwa Publicznego. W styczniu 1956 r. powrócił do ZSRS.

¹⁷ Juliusz Burgin (syn Mojżesza, ur. 17 III 1906 r.). Przed wojną działacz komunistyczny, we wrześniu 1939 r. w Gwardii Robotniczej w Brześciu. Agent, potem funkcjonariusz NKWD. W latach 1941–1942 funkcjonariusz Kominternu, usunięty za kradzież. W latach 1945–1947 kierownik Wydziału II Samodzielnego (wywiadu) MBP. W okresie od czerwca 1947 do lipca 1948 r. odkomenderowany do pracy w KC PPR, następnie dyrektor Gabinetu Ministra BP. W lipcu 1949 r. przeszedł do służby w MON.

¹⁸ Waclaw Komar (urodzony 4 V 1909 r. jako Mendel Kossoj, syn Dymitra). Przed wojną wykonawca tzw. wyroków partyjnych w KPP, potem w GRU i OGPU-NKWD. W okresie lipiec 1947–czerwiec 1950 r. dyrektor Departamentu VII MBP. W latach 1956–1960 Dowódca Wojsk Wewnętrznych i KBW, następnie do lutego 1968 r. Dyrektor Generalny MSW.

Dokument nr 4

[1947, ok. 17 stycznia] – Charakterystyka służbowa Marcelego Reicha

CHARAKTERYSTYKA SŁUŻBOWA

Nazwisko i imię: REICH MARCELI

Stopień wojskowy: porucznik
przynal[eżność] partyjna: P.P.R.

Wykształcenie ogólne: średnie

Przeszkolenie w aparacie B.P.

Zajmowane stanowisko: p.o. Naczelnika Oddziału

1. OCENA POLITYCZNA

Ob. Reich Marcele jest dobrze wyrobiony i zorientowany politycznie. Wykazuje aktywność i duże zainteresowanie się kwestiami politycznymi. Poglądy ma ustalone; politycznie pewny. Jest szczerym demokratą; do Rządu nastawiony jest pozytywnie.

2. OCENA FACHOWA

Ob. Reich Marcele wykazuje dużą inicjatywę w wykonaniu powierzonych sobie zadań. Z agenturą umie dobrze pracować. Jest pracowitym i zdyscyplinowanym. Posiada szybką orientację. Ma pełne poczucie odpowiedzialności względem powierzonych sobie obowiązków. Potrafi zachować tajemnice służbowe. Posiada zdolności kierownicze; jest wyrobiony i dość energiczny.

3. ZALETY I WADY OSOBISTE

Stoi on na wysokim poziomie intelektualnym. Odznacza się inteligencją. Jest człowiekiem uczciwym. Potrafi zachować godność osobistą. Wykazuje chęć dalszego kształcenia się; zapisał się w charakterze słuchacza do Akademii Nauk Politycznych.

4. ODZNACZENIA, NAGRODY, POCHWAŁY I KARY!

Został odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi oraz Srebrnym Krzyżem Zasługi.

5. CZY ODPOWIADA ZAJMOWANEMU STANOWISKU, CZY KWALIFIKUJE SIĘ NA WYSUNIĘCIE I NA JAKIE STANOWISKO?

Odpowiada on w zupełności zajmowanemu stanowisku. [...]

Podpis

Naczelnika Wydziału

Burgin

Źródło: AIPN, IPN 0193/896, teczka osobowa Marcelego Reicha, rozdział I, k. 11, druk wypełniony maszynowo. Na dokumencie adnotacja: Należy przenieść na Kier[ownika] Ref[eratu] 2 Oddz[iału] Markowicz¹⁹ 19.I.47.

¹⁹ Helena Markowicz (córka Michała, ur. 18 X 1902 r.). W latach 1945–1949 kierownik sekretariatu i kierownik sekcji Wydziału/Zarządu/Biura Personalnego MBP. Następnie z-ca naczelnika i naczelnik Wydziału I Biura Personalnego/Departamentu Kadr MBP. W 1955 r. przeszła do pracy w KC PZPR.

Dokument nr 5

1950, 7 stycznia – Charakterystyka służbowa Marceliego Reicha

Warszawa, dnia 7 stycznia 1950 r.

Od

Dyrektora Biura ds. Funkcj[onariuszy]

Min[isterstwa] Bezp[iecieństwa] Publ[icznego]

T a j n e

Nr. M – 3125/46/II/2

DO

MINISTRA BEZPIECZEŃSTWA PUBLICZNEGO

W sprawie:

kpt. REICHA Marceliego

prac. Depart[amentu] VII-go MBP.

RAPORT

Po przeprowadzonym dochodzeniu w sprawie Reicha Marceliego – ustaliliśmy co następuje:

I. Kpt. Marceli Reich wstąpił do pracy w [organach] B[ezpieczeństwa] P[ublicznego] w październiku 1944 r., wypełniając ankietę specjalną w dniu 25.X.44 r. podał, że w latach 1937–[19]38 był członkiem K.P.D. w Berlinie oraz brał udział w wydawaniu i redagowaniu nielegalnej „Rothe Fanne”²⁰. W ankiecie z dnia 9.XI.1949 r. podaje, iż tylko współpracował z K.P.D.

W dniu 16 grudnia 1949 r. Biuro nasze otrzymało pismo z Departamentu VII-go, że Reich Marceli, będąc pracownikiem kadrowym Departamentu VII-go M.B.P i Kierownikiem Konsulatu Generalnego R.P. w Londynie wydał szwagrowi swemu Boehm Gierhardowi [Gerhardowi] obyw[atelowi] brytyjskiemu wizę wjazdową do Polski, bez uprzedniego uzyskania zezwolenia i wiedzy M.S.Z., które reguluje wydanie wiz w okólniku z dnia 8 września 1949 r. wyraźnie zabraniające wydawania wiz bez zezwolenia M.S.Z.

Przesłuchany Reich Marceli zeznaje, że w 1929 r. wyjechał do Niemiec wraz z rodzicami i zamieszkał w Berlinie, gdzie uczęszczał do gimnazjum. Uczęszczając do gimnazjum skontaktował się z grupą młodzieży należącej do Komunistycznej Młodzieży, gdzie jak twierdzi żadnego udziału nie brał, gdyż kontakt jego trwał krótko i nie został do niej przyjęty.

W 1936 r. szwagier jego Boehm Gierhard – działacz K.P.D. na terenie Berlina dawał mu organizacyjne zadania polegające na dostarczaniu paczek z nielegalną prasą na miejsca kontaktowe, a następnie już w późniejszym okresie 1937 r. przepisywał on materiały do korekty nielegalnego pisma „Rothe S.A.-man” kolportowanego wśród członków S.A.

²⁰ Chodzi o „Rote Fahne” („Czerwony Sztandar”) – centralny organ Komunistycznej Partii Niemiec.

Reich współpracę swą z K.P.D. poprzez Beohma²¹ kontynuował do października 1938 r., w którym to czasie został wysiedlony do Polski. Współpracując z Beohm[em]²², Reich nieznał nikogo z członków K.P.D., jak i też poza swym szwagrem z nikim kontaktów nie utrzymywał. Podanie w ankiecie personalnej, iż był członkiem K.P.D. tłumaczy swą nieświadomością.

Po przybyciu do Polski i wybuchu wojny Reich w 1940 r. otrzymał pracę w Radzie Żydowskiej Getta Warszawskiego jako maszynista korespondent. W pierwszej połowie 1942 r. awansował na szefa korespondencji i głównego tłumacza, gdzie pracował do 1943 r. miesiąca lutego. W miesiącu lutym, jak twierdzi zbiegł wraz z żoną z transportu odchodzącego do Treblinki i ukrywał się u Bolesława Gawina zam. w Gocławku, ul. Ojców Nr. 11.

Jako szef korespondencji i główny tłumacz kontrolował on listy Żydów przebywających w Getcie, oraz tłumaczenia na język niemiecki. Jak wynika z przesłuchania Reicha brał on jedynie raz udział jako tłumacz w zebraniu Rady Żydowskiej i członków S.S., na którym uchwalono deportację Żydów do Treblinki.

W 1944 r. wyjechał do Lublina, gdzie wstąpił do W.P., a następnie w październiku 1944 r. do aparatu B.P.

W kwietniu 1949 r. Reich pracując z ramienia Departamentu VII-ego M.B.P., jako Kierownik Konsulatu R.P. w Londynie zaproponował on ówczesnemu Wicedyrektorowi płk. Gadomskiemu²³ współpracę szwagra swego Beohm Gerharda, byłego członka K.P.D., a od 1938 r. nieutrzymującego żadnego kontaktu z partiami komunistycznymi, a przebywającego obecnie w Londynie, z Departamentem VII-mym. Płk. Gadomski po otrzymaniu wyjaśnień odnośnie osoby Beohma zgodził się na współpracę za wynagrodzeniem 30 funtów miesięcznie. Ze słów Reicha wynika, iż Beohm ps. „Kawa” dostarczał materiały mało wartościowe, dot[yczące] sytuacji ekonomicznej Anglii. W miesiącu grudniu 1949 r. kontakt z „Kawą” został zawieszony z przyczyn technicznych. Ponadto siostra Reicha – Beohm Gerta dzięki stosunkom Reicha z dyrektorem centrali „Hartwig” Gorodeckim²⁴, otrzymała pracę w filii „Hartwig” w Londynie – P.S.A. Transport, jakoby za wiedzą płk. Gadomskiego.

Podczas jednego z pobytów w Londynie latem 1948 r. Gorodecki zapoznał się poprzez siostrę Reicha z mężem jej Beohm Gerhardem, któremu zaproponował wyjazd do Zachodnich Stref Niemiec na koszt firmy „Hartwig”, celem wyszukania odpowiedniego miejsca na założenie oddziału filii „Hartwig” i ewentualnie objęcie funkcji kierownika nowo założonego oddziału. Beohm na stawianą mu propozycją zgodził się.

W czasie służbowego pobytu Reicha w Warszawie w okresie od września 1949 r. do października 1949 r. Gorodecki zwrócił się z prośbą do Reicha, by ten zaraz po powrocie do Londynu wystawił wizę wjazdową do Polski swemu

²¹ Tak w oryginale.

²² Tak w oryginale.

²³ Romuald Gadomski (syn Stanisława, ur. 26 XII 1905 r.). Działacz KPP. W okresie wrzesień 1946–czerwiec 1947 r. zastępca dyrektora Departamentu V MBP, następnie do września 1949 r. zastępca naczelnika Wydziału II Samodzielnego MBP/wicedyrektor Departamentu VII MBP.

²⁴ Brak bliższych danych.

szwagrowi Beohm Gerhardowi, udającemu się z polecenia firmy „Hartwig” do stref Zachodnich Niemiec, oraz mającemu w drodze powrotnej przybyć do Warszawy i złożyć sprawozdanie z okresu pobytu w Niemczech Zachodnich.

Jak wynika z dochodzenia Reich po powrocie swym do Londynu w dniu 12.X.1949 r. polecił wbrew Instrukcji M.S.Z. z dnia 8 września 1949 r. mówiącej, iż zezwolenie na wyjazd do Polski następuje jedynie za zgodą Ministerstwa Spraw Zagranicznych, wydać wizę wjazdową do Polski Beohm Gerhardowi, Kierownikowi Referatu Paszportowo-Wizowego Szparkowskiemu Zdzisławowi²⁵. Przy zapytaniu Reicha przez Szparkowskiego czy ma on zameldować M.S.Z., Reich oświadczył, iż „nie, ja będę w Warszawie to sam załatwię” oraz „zresztą oni wiedzą”.

Kpt. Reich będąc pracownikiem kadrowym Departamentu VII-go M.B.P. wiedział, iż do jego czynności należy powiadomić Departament VII-my o wyjeździe będącego na jego kontakcie Beohma, udającego się do stref Zachodnich Niemiec, który w tym czasie był informatorem Depart[amentu] VII-go ps. „Kawa”. Czynności tych z niewyjaśnionych przez nas powodów Reich nie wykonał, natomiast dał list polecający Beohmowi do Konsulatu R.P. w Berlinie, z prośbą o pomoc w uzyskaniu wizy tranzytowej do Polski.

W pierwszych dniach listopada 1949 r. Reich odwołany z placówki dyplomatycznej R.P. w Londynie, powrócił do Warszawy, gdzie w tymże miesiącu spotykał się z Beohm Gerhardem. I w tym wypadku Reich również nie powiadomił swych władz zwierzchnich Departamentu VII-go o pobycie Beohma w Warszawie, mimo że w dniu 25.XII.1949 r. Beohm Gerhard został zatrzymany przez W.O.P. przy wsiadaniu na statek „Batory” krótko przed wypłynięciem statku do U.S.A., na podstawie rzekomo niedokładności w paszporcie. Beohm Gerhard po dwóch latach powrócił do Warszawy, gdzie powiedział o powyższym Reichowi, który znając metody pracy Departamentu VII-go domyślał się, iż nastąpiło to za wiedzą i poleceniem Departamentu VII-go, jednak o powrocie Beohma do Warszawy nie meldował.

Ponadto Reich wypełniając ankietę specjalną w październiku 1944 r. i listopadzie 1949 r. nie podał krewnych swych przebywających poza granicami R.P. mianowicie: kuzyna Auerbacha Joachima zam. w Anglii, Franka Auerbacha – studenta Uniwersytetu w Londynie, oraz Jakuba Auerbacha zam. w Londynie.

We Francji Tadeusza Rosenblata zam. w Paryżu posiadającego sklep z aparatami radiowymi, Juliana Reicha brata swego ojca zam. w Besancon utrzymującego się z handlu i posiadającego sklep zegarmistrzowski.

W Niemczech Leo Auerbacha adwokata, zam. we Frankfurcie oraz Bernarda Podolskiego, zam. w U.S.A. posiadającego zakład dentystyczny. [...]

Reich Marceli ur. 2. VI. 1920 r., wykształcenie średnie, żonaty, w czasie okupacji przebywał w Gettcie warszawskim. W aparacie B.P. pracuje od 1944 r. miesiąca października, pochodzi z rodziny mieszczańsko-burżuazyjnej. Posiada on krewnych poza granicami R.P. – w Anglii, Francji i Niemczech trudniących się handlem.

²⁵ Brak bliższych danych.

Z charakterystyki służbowej kpt. Reicha wynika, iż jest on niezbyt pracowity²⁶, nie [był] członkiem P.P.R. od 1945 r., obecnie w P.Z.P.R., w aparacie B.P. pracuje od października 1944 r. W czasie tym został odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi, Srebrnym Krzyżem Zasługi i Medalem za Wolność, karany dyscyplinarnie nie był.

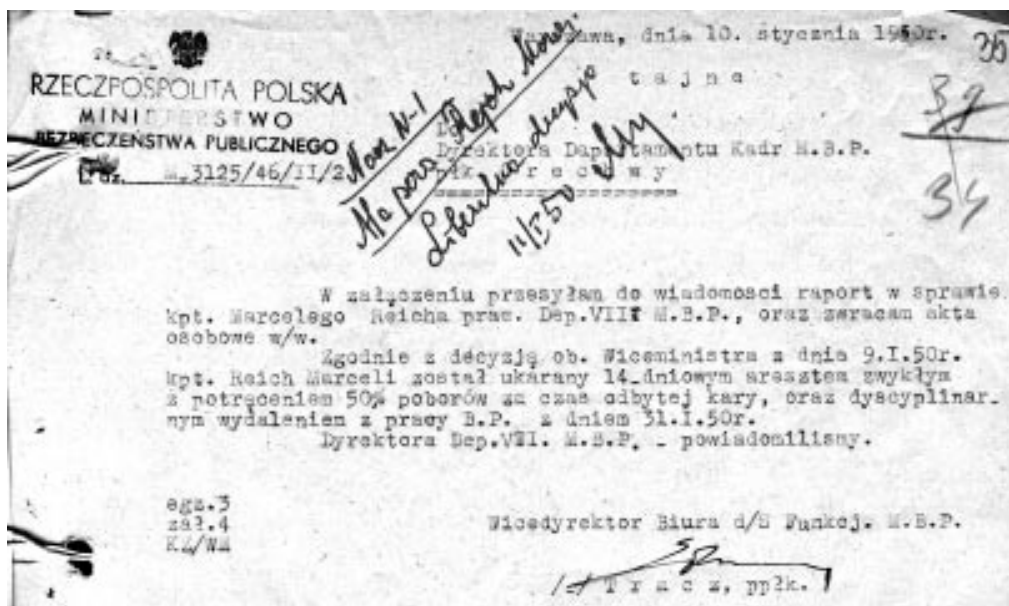
II. Z w a ż y w s z y:

a/ że Reich Marceli wstępując do aparatu B.P. w październiku 1944 r. podał nieścisłe dane w ankiecie specjalnej o swej przynależności do K.P.D., oraz zataił posiadanie bliższej rodziny poza granicami R.P.

b/ że w czasie okupacji zajmował on funkcję szefa korespondencji głównego tłumacza w Gettcie warszawskim;

c/ że będąc Kierownikiem Konsulatu R.P. w Londynie wbrew Instrukcji M.S.Z. nie powiadomił o wystawieniu wizy wjazdowej do Polski swemu szwagrowi Beohmowi Gerhardowi i że istnieją podejrzenia, iż Reich celowo nie powiadomił o wydaniu wizy;

d/ że jako pracownik Departamentu VII-go M.B.P. nie powiadomił swych władz zwierzchnich o wyjeździe Beohma Gerharda do Polski, mimo że do zadań jego było natychmiastowe powiadomienie centrali o takowym wyjeździe, oraz że będąc już w Warszawie i spotykając się z Beohmem nie wypełnił ciążącego na nim obowiązku powiadomienia Departamentu VII-go M.B.P. o bytności „Kawy” w Warszawie;

²⁶ Najostrzejszą ocenę wystawiła Reichowi kierownik Głównego Urzędu Cenzury w listopadzie 1945 r.: „bardzo zarozumiały. Malkontent. Ma wygórowane pojęcie o swojej osobie. Megaloman. Pracę w ostatnim okresie lekcewał. Na stanowisko zastępcy Kierownika nie nadaje się” (AIPN, 0193/896, rozdział III, k. 12).

e/ że w rozmowie z Kierownikiem Referatu Paszportowo-Wizowego Konsulatu R.P. w Londynie nie zgodził się na powiadomienie M.S.Z. o wyjeździe Beohma do kraju.

III. W N I O S E K:

Proszę Obywatela Ministra o wyrażenie zgody na karanie kpt. Reicha Marcelego 14-to dniowym aresztem zwykłym, oraz wydaleniem z pracy w aparacie B.P. z dniem 31.I. 1950 r.

/-/ SIEDLECKI, płk.²⁷

Źródło: AIPN, IPN 0193/896,teczka osobowa Marcelego Reicha, rozdział III, k. 36–39, maszynopis. Na dokumencie adnotacja: Zatwierdzam 14 dni z potrąceniem 50%. V-ce Minister /-/ Mietkowski.²⁸ Za zgodność z podpisem [podpis nieczytelny] 9/I.50.

²⁷ Jerzy Siedlecki (syn Gotfryda, ur. 29 VII 1907 r.). Przed wojną działacz KPZU. W latach 1944–1945 funkcjonariusz Wydziału Śledczego Resortu Bezpieczeństwa Publicznego i Departamentu I MBP. W latach 1946–1953 zastępca kierownika Wydziału ds. Funkcjonariuszy i dyrektor Biura ds. Funkcjonariuszy MBP. Zdjęty ze stanowiska w sierpniu 1948 r., pozostawał w dyspozycji Departamentu Kadr MBP. Zwolniony ze służby z dniem 1 IX 1954 r. i „przekazany do dyspozycji” KC PZPR.

²⁸ Mieczysław Mietkowski (ur. 15 XI 1903 r. jako Mojżesz Bobrowicki, syn Zachariasza). W okresie październik 1944–maj 1955 r. zastępca szefa Resortu Bezpieczeństwa Publicznego/wiceminister w MBP.